

Claudia Stein. Negotiating the French pox in the early modern Germany. Ashgate, Farnham-Burlington, 2009, 241 s. ISBN 978-0-7546-6008-8

Práce německé historičky Claudie Stein je mírně pozměněnou verzí její dizertační práce, která vyšla poprvé tiskem již roku 2003 pod názvem *Die Behandlung der Franzosenkrankheit in der Frühen Neuzeit am Beispiel Augsburg* (Stuttgart, 2003). Již roku 2009 byla v lehce změněné a zkrácené verzi přeložena do angličtiny a vydána ve významné řadě *The History of Medicine in Context* renomovaného vydavatelství Ashgate, což svědčí o jejich nesporných kvalitách. Ačkoliv je to tedy v podstatě starší práce, považuji za nutné na ni upozornit, a to nejen pro jisté sepetí mezi říšským městem Augsburgem a našimi zeměmi, ale především proto, že podobné zpracování dějin francké nemoci u nás zcela postrádáme.

V úvodu (s. 1–23) se autorka po připomenutí všeobecně známých faktů o tažení francouzského krále Karla VIII. do Itálie roku 1494 a o následném rozšíření nové nemoci věnuje stručně dějinám moderní bakteriologie. Právě izolace původců syfilis roku 1905 byla totiž jedním z prvních velkých úspěchů nové koncepce těla spočívající na bakteriologii, jak se etablovala na konci 19. století. Po objevitelích zoologu Fritzi Schaudinnovi (1871–1906) a lékaři Erichu Hoffmannovi (1868–1959) je věnována pozornost bakteriologovi Augustu Paulovi von Wassermann (1866–1925), který sérodiagnostickou metodou přispěl k prokázání původce nemoci (Wassermannova reakce). Tím podle Steinové definitivně padl antický koncept poznávání nemocí; začalo být lhostejno, jak se nemoc projevuje na zevnějšku pacienta, nebo jak se pacient cítí, protože specifická identita nemoci začala být získávána skrze viditelnost patogenů. Dále nemohla opomenout úspěchy sérologa Paula Ehrlicha (1854–1915) a jeho prvního účinného chemoterapeutika Salvarsanu z roku 1909 a samozřejmě skotského lékaře Alexandra Fleminga (1881–1955) a objev penicilínu roku 1929. Stručně je rovněž popsán i boj s nemocí jako zdravotně politickým problémem v 19. a 20. století.

Výsledky samotných výzkumů jsou rozděleny do čtyř hlavních kapitol, členěných dále na podkapitoly, z nichž zmíním pouze několik, z mého pohledu nejzajímavějších. Rovněž v úvodu se objevuje několik témat, kterým jsou věnovány podkapitoly. Nutně musím zmínit *Venereal Syphilis or French Pox? An Overview* (s. 3–14), která zachycuje historiografii nemoci označované jako „francouzská“. Autorka upozorňuje především na skutečnost, že většina historiků, kteří se zabývali syfilidou v raném novověku, lpěla na ahistoričnosti této nemoci a byla přitom podporována dnešním ontologickým konceptem nemocí, podle něhož je každá nemoc definovatelná jednotka lišící se od ostatních etiologicky, morfologicky nebo symptomaticky. Ve všech dřívějších studiích o tomto problému v raném novověku je opomenuto, že tehdejší chápání utrpení a jeho vnímání

je s naším konceptem syfilidy neslučitelný. C. Stein tedy dospívá k výchozí premisi, že raně novověké prameny a popisy nelze z historických, lékařsko-historických, ani filologických důvodů identifikovat s moderním obrazem venerické syfilis. Důsledkem této skutečnosti nutně musí být, že ačkoliv jméno „syphilis“ vzniklo v 16. století, sama nemoc je v textu označována jako „pox“, nebo „gallská či francouzská“ nemoc. Druhá, neméně důležitá úvodní podkapitola, *Methodological Approach* (s. 14–21), pak seznamuje čtenáře s deseti dobovými traktáty o „gallské nemoci“ z let 1496–1620 a jejich autory – německy píšícími lékaři i laiky, jejichž postřehy a názory na šíření i léčbu této nemoci se staly autorce podkladem pro srovnání se zjišťovanou realitou špitálů.

První hlavní kapitola, *What was the French Pox?* (s. 23–66), obsahuje přehled dobových názorů na vznik nové nemoci (*Prima causa: God; Secunda causa: Astrology*) a v podkapitole *Medical Semiotics and the Concept of a Physical Sign* (s. 39–44), která zastřešuje několik menších témat, pak popisy vnějších příznaků choroby a jejich dobovou interpretaci jak z per slovutných italských a dalších lékařů, tak i z výše zmíněných deseti německých traktátů. Druhá kapitola, *Sickness and Poverty in Sixteenth-Century Augsburg* (s. 67–106), nás seznamuje stručně s dějinami města Augsburgu a situací v 16. století, což je samozřejmě důležitý podklad pro vysvětlení některých specifických podmínek pro vznik špitálů i přístup k pacientům. Výklad byl zřejmě koncipován pro anglické čtenáře bez bližší znalosti náboženských či politických dějin kontinentu; zde není nezbytné připomínat, co jsou šmalkaldské války, nebo že Augsburg byl extrémně bohatým městem nejen díky bankovní rodině Fuggerů. V podkapitolách s názvem *Augsburg's Health Care Institutions* (s. 70–77) a *Physical Admission Criteria* (s. 77–83) jsou probírána jednotlivá zařízení ve městě, která měla sloužit chudým, starým a nemocným, a jejich specializace, která je odlišovala od špitálů pro luetiky. Zde se trochu zdržím, neboť zjištěné specifikace jistě mohly platit i u špitálů vzniklých na našem území. Špitál sv. Ducha byl zařízením pro staré, dlouhodobě choré augsburské měšťany, pro duševně nemocné a pro epileptiky. „Pilgerhaus“ sloužil pro zaopatření chudým, nemocným občanům, lékaři diagnostikovaným jako vyléčitelní. Ti byli v případě zhoršení stavu propuštěni nebo přemístěni do jednoho ze tří speciálních menších špitálů, tzv. „Siechenhäuser“, určených pro nevyléčitelné nemoci doprovázené obvykle vyrážkou. Posledními zařízeními byly morové lazarety. Autorka doložila tato fakta příběhy pacientů, na nichž dokumentovala velký zájem občanů o služby těchto zařízení, což ne zcela odpovídá naší zažitě představě děsivosti těchto institucí.

Zvláštní podkapitoly jsou samozřejmě věnovány třem špitálům pro luetiky – městskému z roku 1495 a dvěma soukromým nadacím rodiny Fuggerů. Zatímco městský špitál fungoval jako městská nemocnice ještě v 19. století, fuggerské byly zavřeny během třicetileté války, kdy je roku 1632 zdevastovala

švédská vojska. *The Civic Blatterhaus* (s. 84–91) byl prvním špitálem pro postižené francou nemocí v Evropě, zřízeným a financovaným městskou radou (oproti např. italským špitálům „*Incurabili*“, vzniklým ze soukromých nadací). Autorka díky zpracování množství archivního materiálu mohla nastínit, jak vypadaly přijímací kritéria, pobyt, léčba, všední den v tomto špitále, jeho financování, počty pacientů a další položky. Z dlouhé řady zajímavých informací, které se zde objevují, uvedu jen několik: špitál byl určen pro nemajetné občany města, a pokud jim bylo prokázáno vlastnictví nějakého majetku, museli za vstupní prohlídku i pobyt platit; nemocní bez občanství museli platit několikanásobně více.

Následuje soukromý špitál „dům dřeva na Fuggerajích“, *The Holzhaus at the Fuggerei* (s. 91–99), založený „z křesťanské lásky“ Jakobem Fuggerem v letech 1523–1524. Byl určen pro 18 pacientů obého pohlaví, ale pouze pro katolíky (oproti městskému špitálu), což zřejmě byla reakce na stoupající počet augsburských protestantů. Oproti městskému špitálu byl fuggerský otevřen pouze v teplejších měsících od konce března do počátku listopadu. Špitál se dostal do finanční tísně roku 1548, kdy se rod rozštěpil na dvě větve, ale krize byla překonána, a to i díky odkazu fuggerského faktora v Antverpách, který umožnil léčbu dalších dvaceti pacientů (*Veit Hörll Stiftung*). Druhým špitálem, financovaným rodem Fuggerů, byl *The Holzhaus on the Goosehill* (s. 99–101.), tedy opět „dům dřeva“ na Husím pahorku, založený roku 1560. V soukromém archivu rodiny Fuggerů v Dillingenu se dochovalo velké množství dokladů o způsobu vedení obou špitálů, jejich financování, zásobování potravinami, šatstvem i léky, takže autorka mohla na jejich podkladě vytvořit přehledné tabulky i vykreslit všední den v těchto zařízeních.

V souvislosti s Fuggery a dějinami příjice je velmi důležitou podkapitola *Excursus. Dispelling a Myth* (s. 101–104), v níž je vyvracena rozšířená a i dnes v odborné literatuře užívaná pověst o spojení Fuggerů a nejužívanějšího léku proti syfilis – o guajakovém dřevu, po němž nesly jméno oba jejich soukromé špitály. Fuggerové jsou obvykle viděni jako obchodníci bez skrupulí, kteří získali monopol na dovoz guajakového dřeva, a bývají obviňováni, že špitály budovali jen jako reklamu pro svůj obchod. Poslední nařčení rozhodně autorka odmítá, poukazuje na zatvřelou katolickou víru Fuggerů, která přikazuje péči o bližní a jež zřejmě také v protestantském prostředí přispěla k šíření negativních pomluv. Jedním z archivních dokladů o spojení Fuggerů s guajakem je účet z roku 1518, kdy obstarali několik liber tohoto dřeva pro císaře Maxmiliána I., a rovněž zásobovali tímto lékem všechny tři augsburské špitály pro luetiky. Jinak údajně položky o dovozu guajaka nehrály v jejich obchodech významnější roli.

Předposlední kapitola *Negotiating the Pax* (s. 107–146) je věnována profesím, které se dělily o péči o pacienty, lékařům a ranhojičům, a především jejich vzájemnému boji. Důvodem sporů byla samozřejmě otázka pravomocí a kontroly.

V Augsburgu zvítězili nakonec lékaři, kteří po vytvoření Collegium medicum roku 1582 získali oprávnění zkoušet a kontrolovat všechny ostatní profesní skupiny, které se podílely na péči o potřebné. Ačkoliv toto konstatování zní samozřejmě, je nutné dodat, že například v Kolíně nad Rýnem získali převahu v pravomocích ranhojiči. K velmi obsažné podkapitole, věnované průběhu vstupních prohlídek a kritériím pro přijetí nemocného do špitálu, patří i příběhy jednotlivých pacientů (*Sufferers' Story*, s. 123–136), které dokreslují a hlavně lidsky zpřístupňují dobovou realitu.

Poslední kapitola *Treating the Pox* (s. 147–174) je sama o sobě nejkompexnější a nejdetailnější studií o způsobech léčby francké nemoci ve střední Evropě. Největší pozornost byla věnována ovšem guajaku, ale vzhledem k tomu, že se ani v jednom z augsburských špitálů nezachovaly přesné recepty na výrobu léčiv, použila autorka předpis na výrobu nápoje z guajaka z augsburského traktátu. Mimo jiné uvádí jako zajímavost, že se guajakum používalo i proti bolestem kloubů nebo hlavy a na jednu kúru při léčbě francké nemoci ho bylo zapotřebí podle stupně onemocnění od 2 do 10 liber. V 17. století platilo gaujakum jako lék pro chudé, léčba rtutí se používala jen u nejtěžších případů, jestliže nezabrala předchozí léčba. V samostatné podkapitole jsou pak pečlivě zachyceny všechny tři známé způsoby používání rtuti, tedy v podobě masti, roztoku i jako vykuřování. Neméně důležitá je podkapitola věnovaná funkci ranhojiče či chirurga a chirurgickým zákrokům, k nimž patřila vedle vypalování vředů i výroba rtuťové masti a někdy i výroba protéz. Detailně je v souvislosti s léčbou příjice pojednáno tzv. „*sex res non naturales*“, tedy šest věcí nepřirozených, pod nimiž se v galénsko-hipokratovském humorálním systému skrývaly záležitosti a úkony nezbytné pro správný způsob života: vzduch, tělesné vyprazdňování, jídlo a nápoje, spánek a bdění, tělesný pohyb a klid a duševní hnutí.

Netřeba dodávat, že u takové práce nechybí závěr (s. 175–178), index (s. 227 až 241) a především velmi obsáhlý seznam pramenů archivních (s. 179–181) i tištěných (s. 181–184) a sekundární literatury (s. 184–225). Autorka sama v závěru říká, že se pokusila o „sociokulturní konstrukt“ příjice, její léčby i pacientů a profesí. Je třeba dodat, že sociokulturní zaměření a snahy je znát především na anglické verzi knihy, německá je méně „moderní“, zato v ní lze nalézt více odkazů na starší německou sekundární literaturu a více detailů jak v příbězích prostých pacientů, tak i širšího prostředí. Celá práce je nabitá výsledky pečlivých a originálních výzkumů a díky širší zájmu autorky je přínosná nejen pro dějiny nemocí, ale i pro dějiny profesí, dějin všedního dne, dějiny farmacie, špitálů i tzv. „gender studies“. Lze pouze litovat, že neexistuje žádná podobná studie o francouzské nemoci v Čechách.

BOHDANA DIVIŠOVÁ

Laura J. McGough: Gender, sexuality, and syphilis in early modern Venice. The disease that came to stay.

Basingstoke – New York, Palgrave Macmillan, 2011, 198 s.
ISBN 978-0-333-71194-1

Práce, jejíž název by se dal přeložit jako „Pohlaví, sexualita a syfilis v raně novověkých Benátkách“, pochází z pera autorky, která působí jako lektorka Oddělení pro populaci, rodinu a veřejné zdraví (*Department of Population, Family, and Reproductive Health, school of Public Health*) na univerzitě v Ghaně. Již tato skutečnost napovídá, že práce není zaměřena ryze historicky, jde spíše o sociálně kulturní studii. Autorka sama přiznává, že ke studiu fenoménu francouzské nemoci byla inspirována svou činností v subsaharské Africe, kde se věnovala osvětě, prevenci a léčbě HIV/AIDS. Přesto autorka využila bohaté historické prameny a svou práci konzultovala s jedním z nejlepších současných historiků medicíny – Jonem Arrizabalagou. Svou pozornost zaměřila na zachycení změn v reakcích společnosti na nemoc v momentu, kdy se z epidemické choroby, kterou příjice ve své počáteční fázi byla, vyvinula endemická a chronická forma. Správně postřehla, že pozornost moderní historické vědy se zaměřila na počátek epidemie této nemoci, zatímco její přerod do endemické podoby je opomíjen. Z jejího pohledu – hlavně sociologického – je však tato etapa enormně důležitá, protože jako endemická ohrozila více lidí než epidemická a zasáhla mnohem hlouběji do populace. Benátky pak jako námořní a obchodní mocnost byly ideálním prostředím pro šíření francouzské nemoci, a tedy výborným objektem pro prozkoumání všech žádaných aspektů. Je nutné ještě upozornit, že poněkud zavádějící název „syfilis“ se objevuje pouze v názvu knihy; v textu se autorka vědomě a důsledně přidržuje dobových pojmenování, nejčastěji ovšem termínu „francouzská nemoc“. Současné trendy dějin medicíny totiž jednoznačně varují před směřováním moderních názvů chorob s jasně daným klinickým obrazem a leckdy pouze zdánlivě totožnými nemocemi, jejichž popisy se objevují v kronikách či traktátech tehdejších, zcela jinak vzdělaných lékařů.

Knihy je rozdělena do čtyř stěžejních částí, které jsou dále členěny na další kapitoly a někdy podkapitoly, bohužel nepříliš přehledně ani rovnoměrně. V prvním hlavním tematickém bloku, nazvaném *A Network of Lovers: Sexuality and Disease Patterns in Early Modern Venice* (s. 17–44), se autorka v několika kapitolách a podkapitolách věnuje rozkrytí podhoubí francké nemoci, tedy směrům a zdroji jejího šíření v různých druzích sociálních vazeb ve společnosti na jedné straně uvolněné, s velkou sezónní proměnlivostí obyvatel, na druhou stranu tak uzavřené, jakou byl benátský patriciát. Považuje za pozoruhodné, že oproti jiným pohlavním nemocím nezůstala francouzská nemoc omezena na některé vrstvy, ale rozběhla se po všech společenských třídách i etnikách. Autorka na vzorech

benátské sociální síť vysvětlila, jak byli navzájem propojeni představitelé různých sociálních tříd a skupin; kromě předvídatelných kontaktů skrze prostituci a konkubinát se věnovala i neméně zajímavým vztahům, jako např. patron-klient, nebo pán-sluha.

Nejzajímavější informace nalezne historicky orientovaný čtenář v podkapitole nazvané *Who suffered from the French disease?* (s. 19–25). Zde jsou totiž zpracovány dochované benátské archivní záznamy o úmrtích na franckou nemoc v celkovém období od roku 1582 do roku 1641. Dohromady jde bohužel jen o 24 let, protože byly celkem odůvodněně vynechány roky, kdy v Benátkách zuřily morové epidemie. Z přehledných tabulek lze vyčíst, že ve zmíněných zpracovaných letech byl počet úmrtí připisovaných francké nemoci stálý a celkem nízký, přibližně 15 případů ročně. Toto číslo se po moru v letech 1630–1631 stále snižovalo, ale zůstává nezodpovězeno, jaké důvody k tomu vedly. Možností je několik; vedle lidských chyb, poklesu počtu obyvatel a mezer v dochovaném materiálu za tím může stát i skutečnost, že tato nemoc již nebyla nahlížena jako smrtelná a úmrtí se přičítala jiným nemocem, nebo že stoupala stigmatizace luetiků, a tím i snaha chorobu zatajit. Počet mužů a žen zemřelých podle zpracovaných záznamů na franckou nemoc byl podle autorkou získaných výsledků vyrovnaný, a to i ve špitálních zařízeních, kam byli zpočátku přijímáni výhradně muži. Při zpracování údajů o věku a sociálním stavu obětí se autorka zaměřila hlavně na informace o ženách. Výsledky jsou sice zajímavé, ale nijak překvapující: mezi oběťmi příjice dominovaly třicetileté ženy, ale objevily se i dvouleté děti a sedmdesát-nice (s. 22) Většina těchto žen nebyla nikdy vdaná, nebo šlo o vdovy; nemoci odolávaly většinou 1–10 let, jen několik s ní údajně přežilo 20 let. Zaměstnání u žen nebylo uvedeno, zajímavější je tato položka u mužů, kde se objevilo 52 různých zaměstnání: šlechtici, obchodníci s vínem a vlnou, umělci, sloužící, námezdní síly, ale i kněz (s. 24). Podle očekávání bylo také potvrzeno, že bohaté čtvrti hlásily méně zemřelých luetiků. Ačkoliv jsou výše uvedená čísla jistě značně neúplná a z výše uvedených důvodů nespolehlivá, přece poskytují přibližný obrázek situace a potvrzují jinde získané informace.

Stejně zajímavá je i následující podkapitola nazvaná *How did the French disease travel through Venice?* (s. 25–27), kde si autorka vymezila pro bádání tři hlavní cesty přenosu nemoci: předně vztahy mezi benátskými nižšími třídami pracujících a migrujících, kde se propojovali lidé různých etnických skupin i zemí (Istrijci, Řekové, židé aj.); dále propojené vztahy mezi nobilitou a lidmi středních vrstev, tedy obvykle dědičnou skupinou jejich úředníků a zaměstnanců; a nakonec probrala ostatní faktory, které ovlivňují sexuální chování a spojují různé populace i dnes, například homosexualita, sexuální násilí a sexuální turismus. Tyto faktory jsou detailněji rozebrány v kapitole *Historical sources and interpretation* (s. 27–44) s řadou jednotlivých podkapitol. Autorka se opřela o rozepsání

konkrétních případů, např. vdaných konkubín, zneužití vztahu sluhy a pána aj., které se dochovaly v soudních protokolech benátské inkvizice.

Druhý hlavní blok *The suspected culprits: dangerously beautiful prostitutes and debauched men* (s. 45–70) v pěti podkapitolách podchycuje raně novověký diskurs původu vzniku nebezpečné nemoci, který z pohledu tehdejších odborníků tkvěl obecně ve spojení nekontrolované feminity a nedisciplinované maskulinity. Ačkoliv je nastíněna většina tehdy panujících názorů na počátek francouzské nemoci (kanibalismus, Boží trest, konjunkce planet, styk vředovité prostitutky s leprózním mužem aj.), nejpodrobněji je vylíčen mýtus o krásné italské prostitutce, u níž vinou její popularity u francouzského vojska dobývajících roku 1494 Neapolské království vznikla poprvé právě ona nemoc. Autorka se ovšem snaží dokázat, že nebezpečí ženské krásy byl běžný literární tropos v renesanční Itálii, a srovnává tento pohled s nedávným případem rozšíření AIDS do Kanady, za něž byl obviněn jeden konkrétní pohledný gay (tzv. „pacient Zero“). Na příkladu AIDS dokazuje, že mýty kolem původu epidemie působí mnohem silněji než vysvětlení biologických počátků patogenu.

Problematicke spojené s tímto obviněním a tradovaným zavíráním nevěstinců a vyháněním prostitutek z měst věnovala L. McGough zajímavou podkapitolu *Prostitution: Disentangling the myth and the reality* (s. 57–60). Upozorňuje zde na skutečnost, že například v Benátkách byl nevěstinec Castelletto, založený městským senátem roku 1358, zavřen již roku 1460 kvůli nevýhodnému umístění a ztrátě konkurenceschopnosti v boji se soukromými zařízeními. Totéž se údajně dělo i jinde v Evropě, takže vlna zavírání nevěstinců naopak epidemii příjice předcházela. Vyhánění prostitutek z měst pak zmiňují pouze dva kronikáři, nešlo o nijak rozšířený jev. V souvislosti se začleněním literárního tropu o nebezpečnosti krásného ženského těla do lékařské odborné literatury věnovala autorka větší pozornost kontagiózní teorii, a to v podkapitole *Seeds of disease and medical wonders* (s. 62–70).

Třetí velký blok *Stigma reinforced: The problem of incurable cases of a curable disease* (s. 71–101) přináší ve svých počátečních podkapitolách směs informací o pohledu lékařů na léčitelnost příjice, o jejím přenosu, způsobu stanovování diagnózy a konečně o stigmatizaci, která se k této chorobě pojila. Přehlednější jsou části, které autorka věnovala dvěma konkurenčním profesím, spjatým s léčbou dané nemoci – léčitelům (*Licensed healers not trained at university*, s. 79–83) a vzdělaným lékařům (*University-trained physicians and surgeons: Stigma and the process of diagnosis*, s. 83–87). V souvislosti se stigmatizací nemoci a zároveň s jejím přestupem mezi léčitelné choroby stoupal počet případů, při nichž za neúspěchy při léčbě byla vina svalena na úmyslné nadpřirozené zásahy. Na závěr tohoto bloku jsou detailně zachyceny čtyři konkrétní případy lues a čarodějnictví, které v 1. polovině

17. století řešila benátská inkvizice. Z více než 1000 inkvizičních soudních záznamů z let 1580–1650 se objevila pouze tato čtyři obvinění. Z přičarování nemoci nebo zapříčinění zhoršení jejího průběhu byly obžalovány čtyři ženy a je nutné dodat, že rozsudek inkvizice nebyl ani u jedné zcela nepříznivý.

V závěrečném, čtvrtém úseku *Gender and institutions: Hospitals and female asylums* (s. 102–135) se Laura McGough věnovala založení a vývoji institucí, které vznikly jako reakce na chronickou, endemickou nemoc, která – oproti moru – za sebou zanechávala stovky znetvořených, práce neschopných lidí, kteří žebráním obtěžovali a dělali lepší vrstvy obyvatel města. Řešením se zdály být především špitály pro luetiky, vznikající po celé Itálii a zvané zkráceně „Incurabili“ (neléčitelní). (Podrobněji viz podkapitola *Guaiaicum and the incurables hospitals*, s. 102–112). Jejich existence i název přetrvaly též v době, kdy byla již francká nemoc považována za léčitelnou, a to z důvodu nutnosti podávat dosti drahá léčiva až po dobu několika měsíců. Muži měli snazší přístup do špitálu, ženy tam byly přijímány v menších počtech. Tato diskriminace, odůvodněná náhledem na ženu jako na původce této nemoci, byla potvrzena i skutečností, že muži po medikamentózní i duchovní léčbě byli jako „vyléčení“ propouštěni a integrováni, zatímco ženy byly většinou umístovány do speciální instituce „následné péče“.

Přímo v prostorách špitálu „Incurabili“ byly založeny dva typy azylových domů, nazvaných *Convertite* a *Zitelle*. *Convertite* byl určen pro „padlé“ ženy, které se měly věnovat jako jeptišky augustiniánského řádu celoživotnímu pokání, a končily zde vyléčené luetičky. Druhá instituce, *Zitelle*, byla určena pro krásné a početné dívky z chudého prostředí, které by mohly být svým půvabem uvrženy do hříchu a následně i francké nemoci. V praxi se ovšem postupně funkce obou zařízení změnila a neodpovídala původním záměrům. Díky silné poptávce po institucích, které by poskytovaly přístřeší, bezpečí, vzdělání i duchovní služby ženám a dívkám z chudého řemeslnického prostředí, byly normy pro přijetí upraveny. Během 17. století přestaly hrát tyto azyly roli institucionální odpovědi na nebezpečí francké nemoci a staly se „odkladištěm“ žen, které se z rozličných důvodů nemohly integrovat do benátské společnosti: zestárlé konkubíny, odvržené manželky, oběti únosu a zbožné dívky, jejichž rodiče nemohli zaplatit vstup do řádného kláštera či dopřát jim věno.

Poslední podkapitola tohoto bloku (*A new institution, old problems*, s. 128–135) je věnována situaci v 18. století, kdy benátská úředníci obnovili zájem o azyly pro ženy a vytvořili nový typ nazvaný „*Penitenti*“. Tento ústav byl určen pouze pro chudé pochybilší ženy, často vyléčené z příjice, a byl určen k pomoci jejich reintegrace do společnosti. Důležitým bodem byl ústup od obviňování krásy žen k zavinění jejich chudoby, ale souvislost mezi ženským tělem, hříchem a francou nemocí přetrvala, takže se benátské úřady zaměřovaly na kontrolu ženské

sexuality jako na klíčový element boje proti oné chorobě až do 18. století. Vytváření ženských azylů mělo Benátčany přesvědčit, že ženská sexualita je pod kontrolou a již tedy neohrožuje stabilitu společnosti.

U recenzované práce nechybí závěr (s. 136–143), bohatý poznámkový aparát (s. 153–181), index a 14 stran bibliografie (s. 182–198), shrnující informace o archivním materiálu i o četné sekundární literatuře k danému problému. Netypický je doslov (s. 144–152), v němž se autorka svěruje se svými osobními zkušenostmi ze subsaharské Afriky a pozorováním, jak populace může začít nahlížet nemoc jako normální, nevyhnutelnou, a jak historické studie mohou pomoci formovat naše reakce nejen na probíhající boj proti HIV, ale i proti dalším opomíjeným endemickým, sexuálně přenosným nemocem, které byly identifikovány v posledních 30 letech – chlamydie, papilloma vir, herpes. Některé v doslovu nastíněné paralely v sociálních vazbách a chování lidí dnešní Afriky a Benátek před čtyřmi sty lety jsou vskutku pozoruhodné.

Laura McGough není školenou historičkou, z celé práce číší někdy poněkud jednostranné „genderové“ zaujetí, díky kterému jsou její dedukce občas značně zúžené, např. v tvrzení, že vládnoucí třídy Benátek se zákazem sňatku mimo svou sociální vrstvu snažily vyhnout přenosu francké nemoci (s. 18). Kniha je příkladem „genderové“ studie, v níž se stala středobodem zájmu žena, její postavení a životní osudy. Vše, co se týká spíše mužské populace, například vznik a vývoj špitálů „Incurabili“, zachycené příběhy i tabulky, jsou spíše okrajovou záležitostí. Stejně tak autorka pohlíží i na reakce lékařů a léčitelů na novou nemoc, nebo používaný způsob léčby: gaujakum je zmiňováno stručně, druhému nejdůležitějšímu léku – rtuti – věnovala autorka jednu řádku. V souvislosti s guajakem se pak objevilo autorčino největší pochybení, když zopakovala tradovaný mýtus o bankéřské rodině Fuggerů a jejím monopolu na dovoz guajaka (s. 103). Německá historička Claudie Stein ve své práci (*Negotiating the French Pox in Early Modern Germany*, Ashgate, 2009), která je zde vícekrát citována, věnovala průkaznému vyvrácení tohoto tradovaného omylu celou jednu kapitolu, čehož si Laura McGough zřejmě nepovšimla. Její „genderový“ zájem potlačil v některých případech i původní součást tématu práce – francouzskou nemoc, takže v souvislosti s osudy žen v Convertite jsou zachyceny příběhy, které s dějinami příjice vůbec nesouvisí. (Např. *Case study of a rebellious nun: Angela Giustiniana*, s. 120–122, *The virginity scandal*, s. 122–127, aj.). Nicméně právě tyto z archivních pramenů extrahované příběhy konkrétních osob dokreslují nejlépe atmosféru a situaci ve zkoumané době a jsou tím historicky nejzajímavějším prvkem knihy. Jak bylo již v úvodu řečeno, studie si nekladla za cíl detailní zachycení lékařské léčby, neslibovala rozbor traktátů tehdejších věhlasných lékařů. Autorka se pokusila podat kulturně-sociologický obrázek (diskurs) reakce na endemicky rozšířenou, sexuálně přenosnou chorobu raně novověkých Benátek, její práce s důkladně

vytěženými archivními prameny je pečlivá. Kromě toho, že kniha je přínosem pro dějiny nemocí a „gender studies“, může být díky zachycenému životu v ženských azylových domech pramenem i pro tzv. „Alltagsgeschichte“. Je napsána čtivě, a pokud bude historicky vzdělaný čtenář brát některé autorčiny soudy s nadhledem, lze knihu vřele doporučit.

BOHDANA DIVIŠOVÁ

Zbyněk Roček: Kronika zoologického poznávání.

Praha, Academia, 2013, 796 s. ISBN 978-80-200-2240-0.

Nebývá dnes zvykem v historické literatuře označovat nové spisy názvem „kronika“, jenž zní obsoletně, nicméně Ročkova tlustá kniha tomuto názvu zcela odpovídá: jde skutečně o kroniku významných objevů ve studiu živočišné říše od nejstarších dob, kde autor vzpomínal na nahodilé vědomosti a spekulace (s. 13–82), přes renesanci, období počátků soustavného poznávání (s. 83–160) a osvícenství, v němž je zdůrazněno pozorování mikroskopem a experiment (s. 161–246). Autor pak věnoval nejvíce pozornosti opuštění představ o stvoření v kontextu geologického času (s. 247–445) a evolucionismu, zrcadlícímu základní princip moderní biologie (s. 446–493). Poslední etapu vývoje zoologie, jíž dominuje výzkum molekulární úrovně životních procesů, mapuje rozsáhlá poslední kapitola (s. 429–728). Velice důležitou součástí kroniky je obrazový doprovod, v němž ovšem značnou část zaujímají portréty jednotlivých badatelů – objevitelů. Celkem je v knize 399 očíslovaných obrázků, jejichž zdroj je vždy pečlivě uveden v popisku.

Strukturu práce a postup autorův lze nejlépe objasnit jeho výrokem v předmluvě: „Nosnou osou jsou krátké, chronologicky řazené charakteristiky objevů bez podrobností vyžadujících speciální výklad. K této ose se pojí biografický kontext, který mimo jiné poukazuje na kulturně-historické okolnosti doby“ (s. 10–11). Tato životopisná část bývá často velice rozsáhlá. Je nutné říci, že uživatel knihy se musí spolehnout na autorův subjektivní výběr dat do kroniky i osobností. Je zřejmé, že Z. Roček měl k dispozici množství pramenného materiálu a vhodných obrázků, takže čtení kroniky dobře plyne, podporováno zajímavostmi a různými přitažlivými exkursy. Je ovšem třeba mít na zřeteli, že kronika nemůže nahradit studii či syntetickou práci ve smyslu soudobé historiografie vědy. Autor si takové nároky na vlastní práci neklade a vidíme to také z toho, že

používá jen málo historiografických příruček a studií (většinou jde v tomto ohledu o starší nebo nahodile vybrané práce; zvláště je to nápadné na literatuře použité k prezentaci objevů v českém domácím kontextu, kde se autor opírá hlavně o Viniklářův sborník k výročí pražského Přírodovědeckého klubu). Jistý údiv může vyvolat – alespoň u konzervativnějších čtenářů jako jsem já – snad až přílišné užívání internetových zdrojů, zejména Wikipedie. Nápadné je také značné upřednostnění anglicky psaných zdrojů, což někdy může vyznít kuriózně, jako podání ruských zkratk Narkompros a Sovnarkom v anglicizované podobě „Narcompross, Sovnarcom“ (s. 614). Někde se objevují i podivné překlepy, např. hrabě z „Vrbky“ místo z Vrtby (s. 274).

Knihu doprovází chronologický přehled (s. 729–740), soupis publikovaných pramenů (s. 741–756) a odkazů na údaje na internetu (s. 757–766); prameny jsou očíslovány, v hlavním textu se na ně odkazuje na konci příslušného tematického oddílu. Následuje rejstřík jmenný (s. 767–774) a věcný (s. 775–796; ten je velmi dobře zpracován a obsahuje i hlavní citované publikace).

Vydání Ročkovy knihy lze uvítat, byť jde o dílo v zásadě již přežité koncepce, nicméně se může stát vhodným, zajímavým i čtivým doplňkem při studiu dějin věd (zejména oživuje znalost jevové podoby bývalých důležitých vědeckých prací), je to ovšem práce spíše popularizačního rázu a těžko může být chápána jako pomůcka pro hlubší poznání historie zoologie. Nejspíše se může stát, jak uvádí nakladatelská poznámka na obalu knihy „vhodným doplňkem pro všechny, kteří se zajímají o přírodu.“ Těm tuto práci vřele doporučuji.

JAN JANKO

KRONIKA

XI. seminář z historie matematiky pro vyučující na středních školách

Ve dnech 19. až 22. srpna 2013 se v Poďěbradech konal již jedenáctý seminář z historie matematiky pro vyučující na středních školách. Věnován byl životu a dílu Archiméda ze Syrákús, největšího vědce starověku, jehož dílo zasáhlo do

matematiky, fyziky, techniky, architektury i fortifikace a je dodnes mimořádně podnětné. Kromě toho je v současné době velmi aktuální, neboť koncem roku 2011 byly publikovány výsledky více než desetiletého mezinárodního projektu zaměřeného na konzervaci a nové čtení znovu nalezeného kodexu, který obsahuje některé Archimédovy spisy považované donedávna za ztracené. Četné Archimédovy

výsledky mohou být použity při výuce matematiky či fyziky, zejména ve volitelných seminářích. Studenti je mohou „objevovat“, studovat a rozvíjet s využitím výpočetní techniky a internetu. Přednášející se proto snažili přiblížit zajímavé historicko-kulturní souvislosti, Archimédovy životní osudy a osudy jeho díla, přístupnou formou vysvětlili některé jeho základní myšlenky a ukázali jejich vliv na rozvoj matematiky, fyziky a techniky.

Hlavními organizátory letošní akce byli J. Bečvář, M. Bečvářová, Z. Halas a M. Melcer. Semináře se zúčastnilo téměř šest desítek osob (učitelé základních, středních a vysokých škol a několik doktorandů). Všechny přednášky proběhly v aule Ústavu jazykové a odborné přípravy UK v Praze (studijní středisko Poděbrady), který sídlí v historických prostorách poděbradského zámku. Účastníci semináře byli ubytováni v pěkných a moderně vybavených kolejkách UK.

Seminář byl zahájen v pondělí 19. 8. ve 14 hodin. Účastníci vyslechli poutavé přednášky *Archimédés a jeho doba* (J. Bednaříková), *Archimédés – život a dílo* (J. Bečvář) a *Počítání písku* (J. Bečvář). Po večeři následovala téměř dvouhodinová procházka po historických i technických pamětihodnostech Poděbrad, při níž L. Melcerová pohovořila o historii i současnosti města. Během prohlídky mohli účastníci ochutnat i několik léčivých minerálních pramenů a projít se po krásně osvětlené lázeňské kolonádě a parku.

V úterý dopoledne byly na programu dvě přednášky – *Receptce Archimédova díla v Evropě a v českých zemích* (M. Bečvářová) a *Metoda* (Z. Halas). Po obědě zazněly další čtyři přednášky, *Měření krubu, Výpočet druhých odmocnin* (J. Bečvář), *Archimédova tělesa* (V. Moravcová) a *Objem a povrch koule*

(J. Bečvář). Po dvacáté hodině zahájil J. Bečvář tradiční společenský večer, který se konal v zámecké restauraci, vybudované v zámeckém příkopu. O veselou, vtipnou a místy i rozvernou zábavu se postarali J. Bečvář, J. Bednaříková a A. Šarounová. Ve středu dopoledne proběhly přednášky *Od řecké matematiky ke teorii míry* (I. Netuka) a *Archimédův zákon a řešení rovnic* (K. Otruba). Odpoledne odezněla přednáška *Archimédés. Fyzik a inženýr* (M. Melcer), kterou zpestřilo několik zajímavých a nápaditě pojatých fyzikálních pokusů. V podvečer se uskutečnil nenáročný pěší výlet malebnou krajinou soutoku Labe a Cidliny, který byl zakončen příjemným posezením v zahradní restauraci Cidlina. Na posledním čtvrtčním seminárním půldni se uskutečnily přednášky *Archimédova fyzikální geometrie* (J. Šimša) a *Stomachion* (Z. Halas). Na závěr všichni obdrželi osvědčení o absolvování semináře.

Účastníci získali tyto publikace – M. Hykšová: *Filosofická pojetí pravděpodobnosti v pracích českých myslitelů*, edice Dějiny matematiky, sv. č. 51, Praha, Matfyzpress, 2011, 274 stran; Z. Halas (ed.): *Archimédés. Několik pohledů do jeho života a díla*, edice Dějiny matematiky, sv. č. 54, Praha, Matfyzpress, 2012, 142 stran a M. Melcer: *Finanční matematika v českých učebnicích od Marchetovy reformy*, edice Dějiny matematiky, sv. č. 55, Praha, Matfyzpress, 2013, 366 stran. Dále obdrželi propagační materiály MFF UK.

Za úspěšný průběh semináře je nutné poděkovat organizátorům, zaměstnancům Ústavu jazykové a odborné přípravy UK v Praze, studijní středisko Poděbrady, zejména M. Melcerovi a pracovníkům studentských kolejí v Poděbradech, bez jejichž nadšení, pochopení, pomoci a práce by se akce nemohla uskutečnit. Za bezproblémový a obětavý dovoz konferenčních

materiálů patří velký dík M. Hykšové, V. Moravcové, L. Moravcovi a L. Vízkovi. Poděkování je nutno vyslovit i všem přednášejícím a účastníkům.

Ve dnech 18. až 21. srpna roku 2014 se bude konat ve Velkém Meziříčí *17. seminář o filozofických otázkách matematiky a fyziky*. Tuto akci připravují A. Trojáněk (Gymnázium, Sokolovská 27, 594 01 Velké Meziříčí) a D. Hrubý (Gymnázium, A. K. Vítáka 452, 569 43 Jevíčko). 12. seminář z historie matematiky pro vyučující na středních školách je plánován na srpen 2015, informace o této akci podá M. Bečvářová (Ústav aplikované matematiky, FD ČVUT v Praze, Na Florenci 25, Praha 1, 110 00, e-mail: becvamar@fd.cvut.cz).

Podrobné informace o minulých seminářích, fotografie z těchto akcí a přihlášky na budoucí akci lze najít na webových stránkách: http://www.fd.cvut.cz/personal/becvamar/seminar_ss/ a <http://www.fd.cvut.cz/personal/becvamar/otazky/>

MARTINA BEČVÁŘOVÁ

34. mezinárodní konference Historie matematiky

Ve dnech 23. až 27. srpna 2013 se v Poděbradech konala *34. mezinárodní konference Historie matematiky*, které se zúčastnilo přes pět desítek osob (vysokoškolští pedagogové z Čech, Slovenska, Polska a Tunisu, středoškolští učitelé a doktorandi). Hlavními organizátory byli J. Bečvář, M. Bečvářová, M. Hykšová a M. Melcer. Všechny přednášky proběhly v aule Ústavu jazykové a odborné přípravy UK v Praze (studijní středisko Poděbrady), který sídlí

v historických prostorách poděbradského zámku.

Součástí bohatých konferenčních materiálů byl sborník *34. mezinárodní konference Historie matematiky* (editoři J. Bečvář a M. Bečvářová, Katedra didaktiky matematiky MFF UK, Praha, Matfyzpress, 2013, 201 stran) obsahující texty vyzvaných přednášek a konferenčních příspěvků. Program konference byl pestrý; tvořila jej dvojice vyzvaných přednášek, více než dvě desítky konferenčních příspěvků a sdělení, společenský večer v zámecké restauraci, prohlídka Poděbrad a skupinový výstup na zámeckou věž.

První přednášku, nazvanou *Z historie kombinatorické geometrie*, proslovil doc. RNDr. Vojtech Bálint, CSc. (Katedra kvantitativních metod a hospodářské informatiky, Fakulta PEDAS, Žilinská univerzita, Slovensko). Poutavě a zajímavě v ní vyložil historii několika problémů kombinatorické geometrie od jejích počátků až do současnosti a ukázal i některé otevřené otázky a aplikace. Druhou přednášku, nazvanou *Josef Korous (1906–1981) a jeho přínos pro rozvoj teorie ortogonálních polynomů*, přednesla doc. RNDr. Mariana Marčoková, CSc. (Katedra matematiky, Fakulta humanitních věd, Žilinská univerzita, Slovensko), která připomněla Korousovy životní osudy a dílo. Hlavní část přednášky věnovala jeho přínosu k rozvoji teorie ortogonálních polynomů.

Na konferenci zazněly následující kratší příspěvky: Balková L.: *Zapomenuté algoritmy aritmetických operací*; Bálintová A.: *Al Kashi, nasledovník Pytagora*; Bečvářová M.: *J. S. Vaněček a L. Cremona (nově objevená korespondence)*; Boček L. a Kuřina F.: *Eduard Čech a vyučování matematice*; Čížmár J.: *Základy geometrie v 20. století*; Domo-radzki S.: *Doktoraty matematyczne Polaków*

ve Francji před 1939 r.; Kalousová A.: *Cykloida v Buffonově řešení úlohy o jehle*; Karpiňská K.: *Naučanie matematiky w szkołach średnich Torunia w XIX w.*; Křížová K.: *Pantograf*; Kvasz L.: *Táles, Pythagoras a Euklides a vznik matematiky ako deduktívnej disciplíny*; Línek V.: *Geometrie v díle R. A. Fishera*; Marek J.: *Měření délky poledníku a Boškovičova metoda pro aproximaci dat přímkou*; Novák S.: *Jakob Steiner a objev inverze*; Otavová M.: *Pojetí aritmetiky a algebry u Jana Caramuela z Lobkovic*; Riečan B.: *Tibor Neubrunn – život a dílo*; Sýkorová I.: *Kuttaka*; Šatný P.: *Historie Cauchyovy funkcionální rovnice*; Šolcová A.: *Několik cest k minimalizační formě*; Štěpánová M.: *Charakteristiky matic a grafů*; Veselý J.: *Ještě o digitální matematické knihovně*; Vojkůvková I.: *Nic nového pod sluncem (aneb poučení ze starých knih)*; Wójcik W.: *Powstanie i rozwój logiki matematycznej w Polsce na początku XX wieku*; Zahradník J.: *Problémy z geometrie ve sbírce Ioannise Holfelda Exercitationes geometricae*. Z uvedených názvů je patrná rozmanitost konference, neboť přednášející se věnovali historii matematiky, vyučování matematice, vývoji a rozšiřování matematických myšlenek a metod a v neposlední řadě i životu a dílu různých osobností.

Při prezentaci všichni účastníci konference získali tyto publikace – J. Bečvář, M. Bečvářová (eds.): *34. mezinárodní konference Historie matematiky, Poděbrady, 23. 8. až 27. 8. 2013*. Praha, Matfyzpress, 2013, 201 stran; M. Hykšová: *Filosofická pojetí pravděpodobnosti v pracích českých myslitelů*. Edice Dějiny matematiky, sv. č. 51. Praha, Matfyzpress, 2011, 274 stran; M. Bečvářová et al.: *Forgotten Mathematician Henry Lowig (1904–1995)*. Edition History of Mathematics, vol. 52. Prague, Matfyzpress, 2012, 279 pages; Z. Halas (ed.): *Archimédés. Několik pohledů do jeho života a díla*.

Edice Dějiny matematiky, sv. č. 54. Praha, Matfyzpress, 2012, 142 stran a M. Melcer: *Finanční matematika v českých učebnicích od Marchetovy reformy*. Edice Dějiny matematiky, sv. č. 55. Praha, Matfyzpress, 2013, 366 stran.

Za velmi úspěšný průběh konference je nutné poděkovat organizátorům, zaměstnancům Ústavu jazykové a odborné přípravy UK v Praze, studijní středisko Poděbrady, zejména M. Melcerovi a pracovníkům studentských kolejí v Poděbradech, bez jejichž nadšení, pochopení, pomoci a práce by se akce nemohla uskutečnit. Za bezproblémový a obětavý dovoz konferenčních materiálů patří velký dík M. Hykšové, V. Moravcové, L. Moravcovi a L. Vízkovi. Poděkování je nutno vyslovit i všem přednášejícím, diskutujícím a účastníkům.

35. mezinárodní konference se bude konat ve Velkém Meziříčí ve dnech 22. až 26. srpna 2014. Informace o ní podá M. Bečvářová (Ústav aplikované matematiky, FD ČVUT v Praze, Na Florenci 25, Praha 1, 110 00, e-mail: becvamar@fd.cvut.cz). Podrobné informace o minulých konferencích, fotografie z těchto akcí a přihlášky na akci budoucí lze najít na webové stránce <http://www.fd.cvut.cz/personal/becvamar/konference>.

MARTINA BEČVÁŘOVÁ

Konference EAHHM, Lisabon 2013

Ve dnech 4.–7. 9. probíhala v Lisabonu konference na téma „Risk and Disaster in Medicine and Health“. Byla organizována společnými silami European Association for History of Medicine and Health, univerzitou v Evoře a lékařským muzeem

při lékařské fakultě Universidade de Lisboa. Místem konání byla Escola Nacional de Saúde Publica, což je součást jiné lisabonské univerzity NOVA.

Hlavní téma je jasně vyjádřeno v názvu konference. Riziko, jeho proměny a různé druhy katastrof byly předmětem diskusí v celkem 26 sekcích. Jednotlivé sekce se zabývaly například prevencí a rekonvalescencí, managementem rizika, strachem z epidemií, rizikem v pracovním lékařství, eugenikou, zdravotní politikou, zdravotnickými institucemi atd. Chronologické rozpětí příspěvků sahalo od antických pramenů až po první desetiletí 21. století.

Některé příspěvky bych rád zmínil jednotlivě. Hannah Newton z University of Cambridge promluvila na téma *'Sicklish and Shatter'd': The Risk of Relapse in Early Modern England 1580–1720*. Jednalo se o analýzu lékařských představ o teoriích skrývajících se za raně novověkou obavou z návratu nemoci. Autorka se tím dotkla řady otázek spojených s vnitřním uspořádáním a postupným vývojem především galenických ale také helmontovských představ o patologii.

Jonathan Reinarz z Birminghamské univerzity se zabýval problematikou zdánlivě utonulých, již se v Čechách (resp. Československu) již dříve věnovala nejprve Ľuta Červeňanská v 60. letech a pak v uplynulém desetiletí Ludmila Hlaváčková. Jeden z mála účastníků ze střední a východní Evropy, Ieva Libiete, měla velmi hezký příspěvek k tématu vývoje psychiatrie a eugeniky ve 30. a 40. letech v Litvě.

Hned několik příspěvků (např. Malte Thiessen, Michael Dwyer) se týkalo očkování, jeho dobrovolnosti či vynucování státním aparátem v různých zemích (Německo, Irsko) a také případů, kdy

povinné očkování způsobilo hromadná úmrtí či poškození zdraví. Blízko k této problematice měla též přednáška Arlene W. Keeling z Virginia university, která popisovala dopady epidemie španělské chřipky na Aljašce, a to především s ohledem na aktivity státu při organizaci pomoci domorodému inuitskému obyvatelstvu. Aljaška nebyla jedinou neevropskou oblastí zastoupenou na konferenci. Francisco Javier Martinez-Antonio popisoval zrod akademického diskurzu o teorii nakažlivosti žluté zimnice na Kubě, zatímco Adam Warren se zabýval toutéž chorobou v 19. století v Peru.

Epidemické choroby byly z pochopitelných důvodů mezi příspěvky zastoupeny hojně. Jen namátkou bych zmínil např. Dominika Hünnergera a jeho práci o obchodu s dobyt看em a dobytčím moru v Porýní či Kathleen Vongsathon (léčba epidemie lepry v kontextu koloniální medicíny). Téma „epidemie“ bylo chápáno velmi široce, nehovořilo se tedy pouze o nakažlivých chorobách, ale také o jevech, které se nějak s tímto slovem spojují, ačkoliv jejich příčiny jsou spíše ekonomické nebo kulturní a nikoli mikrobiologické. Příkladem budiž příspěvek Davida Gentilcore popisující zrod teorií o příčině epidemie pellagry v Itálii v 19. století. (Pellagra je onemocnění způsobené hypovitaminózou vitamínu B3, jež bývá důsledkem selektivní podvýživy; vzhledem k převažující stravě byla v určitých vrstvách epidemicky rozšířená.) Podobně široké pojetí epidemií najdeme v textu Mattewa Smithe zpracovávajícím paniku kolem anafylaktické reakce na arašidy v USA v posledních desetiletích. Typickým příkladem byla také práce o epidemii obezity (Anne Lokke).

Řada prací se zabývala přímo morem, v první řadě to byl příspěvek Elmy Brenner

The Spectre of Death: Urban Responses to Disease in Fifteenth- and Sixteenth-Century Northern France. Zajímavý výzkum této badatelky je podporován londýnským Wellcome Institute. Především však byl moru věnován celý dopolední blok v sobotu, kde se objevilo hned několik referátů ze středoevropské oblasti. Vedle mého textu (*Comments on the Concept of Risk and Risk Groups in Early Modern Plague Treatises*), tu svou studentskou práci nazvanou *Mastering the plague of 1713 in Vienna* přednesl Christian Gepp z vídeňské lékařské univerzity. Dále vystoupil architekt a student doktorského programu zabývající se dějinami lékařství Markus P. Swittalek s textem zaměřeným především na urbanistický vývoj Vídně v období vlády Marie Terezie a Josefa II. (*The Construction of a Healthy Society: Urban Planning and Prevention from Risk and Disaster in late 18th C. Vienna*). Poslední ze čtveřice příspěvků představila Claudia Resch z vídeňského Institut für Corpuslinguistik und Texttechnologie, jmenoval se *Coming to terms with the plague in Vienna 1679. Medical and theological strategies against the black death* a obsahoval pozoruhodné lingvistické ukázky práce s historickým textem.

Na závěr této zprávy mohu konstatovat, že letošní konference EAHMH byla dobře zorganizovaná. Příspěvky prošly před přijetím poměrně přísným hodnocením, a to se na nich odrazilo. Jen zcela vzácně posluchač narazil na horší kvalitu. Díky tomu také panovala živá diskuse a přátelská, tématem plně zaujatá atmosféra.

KAREL ČERNÝ

Mezinárodní konference Perception of Sciences in Central and Eastern Europe in the Period 1850–1920

Ve dnech 20. až 22. září 2013 se ve starobylém univerzitním Krakově konala mezinárodní konference nesoucí název *Perception of Sciences in Central and Eastern Europe in the Period 1850–1920*. Na její přípravu spojilo síly několik polských vědeckých institucí a vysokých škol – Komise pro dějiny vědy a techniky Polské akademie věd, Komise pro historii vědy Polské akademie pro vědy a umění v Krakově, Institut historie vědy Polské akademie věd, krakovský odbor Polské matematické společnosti, Matematický institut Univerzity v Rzeszowě, Matematický institut Pedagogické univerzity v Krakově, Fakulta matematiky a informatiky Jagellonské univerzity v Krakově a Matematický institut Technické univerzity v Krakově.

Odbornou část programu připravila mezinárodní komise, která pracovala ve složení S. W. Alexandrowicz (Polská akademie pro vědy a umění), K. Bartnicka (Komise pro dějiny vědy a techniky Polské akademie věd, Institut historie vědy Polské akademie věd), S. S. Demidov (Ruská akademie věd, Moskva, Rusko), R. Duda (Komise pro dějiny vědy a techniky Polské akademie věd) a J. Prytula (Univerzita Ivana Franka ve Lvově, Ukrajina). Organizační záležitosti měla na starosti nevelká skupina, kterou tvořili D. Ciesielska (Matematický institut Pedagogické univerzity v Krakově), S. Domoładzki (Matematický institut Univerzity v Rzeszowě a Komise pro dějiny vědy a techniky Polské akademie věd) a J. Koroniski (Matematický institut Technické univerzity v Krakově). Konference se

zúčastnily více než čtyři desítky historiků, filozofů, logiků, matematiků, fyziků, chemiků, astronomů, vysokoškolských pedagogů, badatelů a doktorandů z Polska, Ruska, Maďarska, Ukrajiny, USA a České republiky.

Hlavním cílem konference bylo vytvořit nový, značně široký prostor pro mezioborovou a mezinárodní diskusi o základních modelech transferu moderních vědeckých poznatků, o historických, politických a odborných podmínkách nezbytných pro vznik úspěšných vědeckých center a škol, o filozofických, kulturních a sociálních příčinách a důvodech volby rozvíjených oborů a výzkumných metod. Druhým důležitým cílem konference bylo vytvořit novou a plodnou platformu pro budoucí spolupráci v dějinách vědy.

První den se v překrásné slavnostní a historické aule Collegia Novum (Jagellonská univerzita) konaly dvě přednáškové sekce, na nichž zaznělo šest přednášek věnovaných některým aspektům rozvoje matematiky, fyziky a logiky ve střední a východní Evropě ve druhé polovině 19. a na počátku 20. století. A. K. Wróblewski z Varšavy v přednášce nazvané *Reception of physics in Poland (1870–1920)* poutavě vyložil vývoj fyzikálního výzkumu v Polsku. Na několika názorných příkladech (jaderná fyzika, fyzika nízkých teplot či molekulová fyzika), resp. na výsledcích polských fyziků (M. Smoluchowski, W. Natanson, K. Olszewski a Z. Wróblewski), ukázal pozici polské fyziky v kontextu evropského výzkumu. S. S. Demidov z Moskvy se v přednášce nazvané *The origin of the Moscow school of mathematics* pokusil analyzovat odborné, filozofické i politické příčiny vzniku slavné moskevské matematické školy. Cha-

rakterizoval její základní výzkumné trendy a naznačil nejdůležitější výsledky práce jejích hlavních představitelů. Neopominul ani zajímavé srovnání s neméně slavnou petrohradskou matematickou školou, přičemž zdůraznil jejich odlišné filozofické zázemí a přístup k výběru matematických témat a metod, odlišné odborné výsledky a úspěchy, stejně jako odlišnou politickou podporu. Není proto divu, že jeho přednáška vyvolala velkou diskusi. M. Bečvářová z Prahy v přednášce nazvané *The role of Czech mathematicians in the Balkans (1850–1900)* nejprve krátce přiblížila hlavní mezníky ve vývoji české matematické komunity, připomněla její nejdůležitější odborné, publikační, spolkové i popularizační aktivity. Pak popsala jejich úspěšný export na Balkán, který se teprve ve druhé polovině 19. století probouzel z několikasetleté turecké politické i kulturní nadvlády. Na několika příkladech ukázala roli, kterou sehráli v Chorvatsku, Bulharsku, Srbsku, Bosně a Hercegovině čeští matematici při budování „národní“ matematiky, matematického vzdělávání na středních i vysokých školách, sjednocování lokálních matematických komunit, spisování učebnic a monografií a při zakládání prvních odborných periodik. R. Duda z Wroclawi proslavil zajímavou a v mnoha směrech velmi podnětnou přednášku nazvanou *Models of reception*, v níž na příkladech z polské matematiky vykreslil základní model recepce vědeckého poznání (studium talentovaných jedinců v zahraničí, jejich poznání excelentních vědeckých center a navázání kontaktů se špičkovými vědci – návrat domů, zmapování domácí situace, zapojení se do místních aktivit a předávání poznatků vlastním žákům – postupné budování nového vědeckého centra či

školy – začlenění jejích členů do světových trendů a následný export poznatků do zahraničí). Připomněl též důležité podmínky pro úspěšnou recepci – genius loci („správné místo“ se zájmem o rozvoj školství a vědy), existence „magické“ osobnosti, která umí oslovit, okouzlit, nadchnout a získat mladé lidi, přitáhnout je ke společné práci a aktivitám, „správná“ volba oboru či tématu s nadějnou budoucností a „vytvoření vhodné publikační platformy“. J. Woleński z Krakova, přední polský znalec historie logiky, v přednášce nazvané *Reception of new logic in Poland (1880–1920)* jasně, stručně a výstižně představil podmínky pro vznik a rozvoj polské matematické logiky, ukázal její první reakce na německé, anglické, italské a ruské práce a rozsáhlé překladatelské aktivity, plodnou spolupráci matematiků a filozofů a následnou proměnu polské logiky v samostatnou, nezávislou a svěbytnou disciplínu, která se výrazným způsobem zapsala do světového matematického dědictví (slavná varšavská, lvovská či krakovská logická škola, resp. přínos L. Chwistka, Z. Janiszewského, S. Leśniewského, J. Łukasiewicze, W. Sierpińskiego, J. Śleszyńskiego, K. Twardowského, S. Zaremby). A. Schumann z Rzeszowa zvolil podobnou tematiku, když připravil přednášku nazvanou *Logic in the Russian Empire (1850–1917)*. Nejprve promluvil o výuce filozofie, logiky a etiky na univerzitách carského Ruska a politických příčinách omezování jejího rozvoje. Pak stručně představil nejvýznamnější ruské logiky a nastínil jejich typické filozoficko-náboženské přístupy k logice a filozofii. I po této přednášce se rozproudila zajímavá diskuse.

Druhý den se konferenční jednání přesunula do moderního matematického sálu Institutu matematiky Technické univerzity

v Krakově. Účastníci tak měli možnost poznat dvě různá krakovská pracoviště. Dopoledne se uskutečnily tři přednášky, odpoledne také tři a pak proběhla posterová sekce. K. Bartnicka z Varšavy v přednášce nazvané *Opportunities of higher education and research for Poles* referovala o vývoji středního, vyššího i vysokého školství a o vědeckých institucích ve všech třech částech rozděleného Polska, tj. v části ovládané Německem, Rakousko-Uherskem i carským Ruskem. Poukázala na shodné i odlišné vývojové trendy, kulturní i politické podmínky pro budování vzdělávacího systému v národním jazyce, neopomenula ani zmínit nelehké možnosti vzdělávání žen. M. Stawiska-Friedland z Ann Arbor v USA v nesmírně živé a poutavě prezentované přednášce nazvané *Lucjan Emil Boettcher (1872–1937) – the Polish pioneer of holomorphic dynamics* zmínila nelehké životní osudy nedávno znovu objeveného a teprve po téměř sto letech doceněného polského matematika L. E. Boettchera, který po studiu ve Varšavě, Lvově a Lipsku prožil celý život jako profesor matematiky na technice ve Lvově. Srozumitelně objasnila jeho výsledky z teorie iterace polynomů a racionálních funkcí komplexní proměnné, které o téměř 20 let předběhly dnes známé a citované práce francouzských matematiků P. J. L. Fatoua a G. M. Julia. M. Siuda-Bochenek z Krakova v přednášce nazvané *Jan Jędrzejewicz (1835–1887) – professional among amateurs* shrnula životní osudy tohoto slavného polského lékaře, který se ve veškerém volném čase věnoval astronomii a ve svém domě v Plońsku na vlastní náklady zřídil skvěle vybavenou astronomickou a meteorologickou stanicí, na níž jako „amatér“ dlouhá léta konal pozorování komet, dvojhvězd a planetek a četná

meteorologická měření, která dosáhla světové úrovně. Přednášející mimo jiné analyzovala kvalitu jeho přístrojů a pozorovacích metod a pokusila se zasadit výsledky jeho práce do kontextu evropských astronomických pozorování. K. Munkácsy z Budapešti v krátké přednášce nazvané *Perception on non-euclidean geometry in the Austro-Hungarian Empire* naznačila vznik Bólyaiovy a Lobačevského neeuclidovské geometrie, připomněla problémy jejich pochopení, přijetí a všeobecného odborného uznání a rozšíření v Rakousku-Uhersku. Pohovořila o jejich nelehkém a zdlouhavém pronikání do učebních plánů vysokých škol a ukázala též současné maďarské pokusy o zavedení jejich výuky do osnov vybraných středních škol. R. Mierzecki z Varšavy v přednášce nazvané *Chemical ideas and the development of chemical and petroleum industry in Poland (1850–1900)* popsal rozvoj moderní chemie a chemického průmyslu, zejména petrochemické výroby ve druhé polovině 19. století na území dnešního Polska, Litvy a Ukrajiny. H. Lichočka z Varšavy v přednášce nazvané *Swiss experiences of Ignacy Mościcki* vylíčila komplikovanou cestu I. Moścického do švýcarského Freiburgu, jeho mnohaletou práci v místních moderně vybavených chemických laboratořích, výstižně objasnila jím objevené chemické technologie a výrobní postupy a elektrotechnické patenty a jejich transfer do polské Haliče. Ukázala též Moścického snahy o výchovu nové generace polských chemiků, techniků a technologů.

Podvečer druhého dne ukončila zajímavá sekce, na níž bylo vystaveno 11 velkoplošných barevných posterů (7 z Polska, 2 z Ruska a 2 z Čech), které pojednávaly o různých publikačních aktivitách polské matematické komunity v Krakově, Lvovu

a v Paříži, o petrohradské matematické škole, o výuce matematiky na středních školách v Toruni, o životě a díle dvou matematiků polského původu – o J. F. Kulikovi a J. Puzyrnovi, o hlavních vývojových trendech deskriptivní geometrie a o krásách trojrozměrných fraktálů. Potěšující byl zejména nevšední zájem o práce mladých doktorandů.

Všichni účastníci konference obdrželi pěknou publikaci S. Grodziski: *The Polish Academy of Arts and Science 1872–1952–2002*. Cracow, Polish Academy of Arts and Science, 2006, a četné propagační materiály Jagellonské univerzity. Dále si podle svého odborného zájmu a zaměření mohli vybrat knížky pojednávající o historii matematiky, fyziky, chemie, astronomie, biologie či techniky, které v posledních letech vydala Polska akademie umění v Krakově (edice W służbie nauki, Komisja historii nauki – monografie, Prace komisji historii nauki), resp. které vyšly anglicky v české edici Dějiny matematiky (Matfyzpress, Praha).

Součástí konference byla i nedělní prohlídka proslulé botanické zahrady Jagellonské univerzity, během níž se účastníci seznámili s historií zahrady, prohlédli si výstavu fotografií mapující její současnost i minulost. Mnozí přítomní pak využili čas na komentovanou procházku po jejích krásných a malebných zákoutích.

Podrobnější informace o průběhu akce, anglicko-polské sylaby jednotlivých vyzvaných přednášek, snímky či počítačové verze vystavených posterů a rozmanité fotografie z konference jsou dostupné na adrese: http://delta.univ.rzeszow.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=272:perception-of-sciences-in-central-and-eastern-europe-in-the-period-1850-1920&catid=21:sekcja-og-imur.

Za velmi úspěšný průběh mezinárodní konference je nutné poděkovat především polským organizátorům, kterým se podařilo vytvořit příjemné inspirativní prostředí, dále přednášejícím, diskutujícím a všem účastníkům, bez jejichž nadšení, pochopení, pomoci a práce by se akce nemohla uskutečnit.

Poznamenejme na závěr, že organizátoři plánují publikovat rozšířené verze plenárních přednášek a upravené texty posterů v samostatném čísle časopisu *Technical Transactions*, který vydává Technická univerzita v Krakově. Můžeme se tedy těšit, že si texty inspirativních přednášek o transferu vědeckých poznatků ve druhé polovině 19. století a na počátku 20. století ve střední a východní Evropě bude v brzké době moci přecházet větší okruh zájemců. Nezbyvá než doufat, že krakovská konference byla první z řady budoucích konferencí, které budou mapovat různé aspekty rozvoje exaktních a přírodních věd ve střední a východní Evropě.

MARTINA BEČVÁŘOVÁ

Seminář Po stopách zdraví člověka a zvířat III

Ve dnech 24.–25. září 2013 se uskutečnil v brněnském Technickém muzeu již třetí ročník odborného semináře pod uvedeným názvem, věnovaný historii a současnosti medicíny, farmacie a veterinárního lékařství a pořádaný muzeem, zastoupeným dr. Radkem Slabotínským, ve spolupráci s Veterinární a farmaceutickou univerzitou Brno, Zdravotnickým muzeem Národní lékařské knihovny v Praze, Českým farmaceutickým muzeem, střediskem Farmaceutické fakulty v Hradci Králové a Společností pro dějiny věd a techniky. I tentokrát byl současně předložen právě

publikovaný sborník z loňského setkání, už recenzovaný: Radek Slabotínský – Pavla Stöhrová (eds.). *Po stopách zdraví a nemoci člověka a zvířat II*. Brno, TMB, 2013, www.technicalmuseum.cz. I v budoucnosti se počítá s publikováním témat probíraných během odborných seminářů v recenzovaných publikacích.

Letošního semináře se zúčastnilo 47 historiků věd a humánních a veterinárních lékařů z České a Slovenské republiky. V jeho průběhu byly prezentovány příspěvky autorů i autorských kolektivů z obou zemí; historiků i historiografů tří jmenovaných disciplín – medicíny, veterinárního lékařství a farmacie. Přestože byl program bohatě naplněn – první den 19 referátů, druhý den 11, podařilo se díky organizaci dr. Slabotínského a ukázněnosti referujících dodržet časový rozvrh. Po každé přednášce vždy následovala diskuse. Seminář byl rozdělen do několika bloků probíhajících postupně po sobě, takže si navzájem neubíraly posluchače. První den byla hlavní náplní historiografie, průmysl a technika a varia, druhý den architektura ve službách zdravotnictví a varia. Bylo by možné seskupit nabídnuté referáty do skupin přesněji označených, ale díky tomu, že se jednání odehrávalo v jednom sálu muzea a obecnost zůstávalo na místech, a zejména díky pohotovosti, se kterou referující reagovali na své předřečníky a případně improvizovaně přeskupovali přednášky, celé jednání si udrželo kompaktnost a souvislost.

První den zahájil Vladimír Březina úvodem o metodách historikovy práce, konkrétně o možnostech, které badatelům nabízí digitalizace archivních pramenů. Antonín Holub seznámil posluchače s disertacemi na brněnské Vysoké škole zvě-

rolékařské z let 1946–1953, tedy do roku, kdy byly zastaveny. Jaroslava Plosová hovořila o pramenech k dějinám lékařství v osobních fondech Archivu Masarykovy univerzity a Petr Svobodný o pozůstalostech lékařů v Archivu Univerzity Karlovy. Imrich Maraček shrnul 90 let zemědělské vědy a vysokého školství na Slovensku a A. Holub zakončil první blok pojednáním o spolupráci brněnského vysokého veterinárního učení a ČSAV. V dalším bloku Eva Morovicsová hovořila o dalším vzdělávání porodních asistentek v první Československé republice, Pavel Brauner představil aparát pro koně dle profesora Journého, používaný před lety k narkóze při operacích, Michal Bada navázal historickým popisem péče o zvířata, zvláště koně, na území dnešní Bratislavy, Ladislav Husár prezentoval kolektivní příspěvek s Jozefem Blechou o významných slovenských veterinářích v 18. a 19. století a František Dohnal hovořil o vojenském zdravotnictví v předvečer první světové války.

V odpoledním bloku představil Richard Harnach francouzského revolucionáře J. P. Marata v nezvyklé roli zvěrolékaře, Anna Falisová podala historii léčby bakteriofágy se zvláštním zřetelem na osud Felixe d'Herelle, Jozefa Artimová hovořila o vývoji klinické nomenklatury, Beata Ricziová o katechismech zdraví z 19. století a Jan Babica o racionalizačních snahách v československém lékárenství v první polovině 20. století. V závěrečném bloku prvního dne Tünde Ambru uvedla referát připravený s Janou Mikulovou o anestetikách vyráběných v ČSSR v letech 1950–1992, kdy naše výroba pokryla naši potřebu. Úplný závěr dne patřil lázeňství – Patrik Derfiňák hovořil o minerálních solných lázních v Prešově z 18. a 19. sto-

letí, Martin Javor o lázních Štós prosperujících na přelomu 19. a 20. století.

Druhý den začal blokem určeným zdravotnické architektuře, ale dva ohlášené referáty vypadly pro nepřítomnost autorů, takže se tématu týkaly přímo jen fotograficky bohatě zdokumentovaný příspěvek Ladislava Dedeka o Státním diagnostickém a séroterapeutickém veterinárním ústavu v Ivanovicích na Hané (od r. 1919) a referát Ilony Pavelkové o klášteře alžbětinek v Jablunkově s nemocnicí, dnes domovem pro seniory. Poté Katarína Pekařová analyzovala slovenské kalendáře z 19. století a jejich zdravotně-osvětové rubriky a Jiří Jindra nominace Heyrovského na Nobelovu cenu se zaměřením na motivace navrhovatelů. Petr Kolář působivě představil osobnosti a dílo Karla Maydla a Rudolfa Jedličky na základě korespondence z osobního fondu Maydlova.

Poslední blok zahájila Zuzana Valová referátem o lékaři Františku Dreuschuchovi ml., prvním moravském rentgenologovi, a Emilie Těšínská referovala o vynálezu a osudech diagnostického přístroje Regiopulmotest k vyšetřování plic senzitometrickou metodou, o historii, která se vynořila v rozhovorech s pamětníky. Jarmila Platová prezentovala kolektivní práci rovněž vzpomínkového charakteru o epidemii cholery na východním Slovensku v roce 1970, o karanténních opatřeních a jejím úspěšném zvládnutí. Úplný závěr semináře opět patřil veterinární historii: Vladimír Pažout mluvil o dějinách chovu včel a jejich chorobách, Šárka Hejlová o trichinelóze jako dokladu soužití člověka se zvířaty a J. Blecha za kolektiv autorů o novodobé expanzi šakala zlatého na Moravě.

Seminář byl doprovázen i několika postery, které, stejně jako zaslané prezen-

tované i další příspěvky budou součástí připravovaného sborníku. Na závěr byla připravena exkurze. P. Brauner provedl zájemce Lékárnou Milosrdných bratří na Vídeňské ulici v Brně, řádovým kostelem sv. Leopolda a některými prostorami Nemocnice Milosrdných bratří.

Díky velmi dobře zvládnuté organizaci, kvalitním příspěvkům a snad i umístění, snadno dostupnému z Čech i Slovenska v moravské metropoli, si tyto semináře

udržují standard česko-slovenské interdisciplinární spolupráce na poli dějin zdravotnictví, farmacie a veterininy a přátelská atmosféra, která tato setkání provází, je příslibem, že tato spolupráce bude pokračovat i v dalších letech. Účastníci semináře se s uspokojením nad úrovní, náplní a organizací setkání a s vírou, že se za rok znovu sejdou v Brně, rozjeli do všech koutů ČR a SR.

JIŘÍ JINDRA – HANA MAŠOVÁ

ZPRÁVY Z LITERATURY

**Eva Chodějovská (red.):
Historický atlas měst ČR,
sv. 24 – Praha-Smíchov.**
Praha, Historický ústav AV ČR,
2013, 1 atlas (16, xii s., 60
mapových listů). ISBN 978-80-
7286-200-9

Nejnovější, již 24. svazek série historických atlasů měst České republiky je důkazem neobyčejné životaschopnosti ambiciózního projektu, který ostatním oborům představují historičtí geografové.¹ Důvodů, proč tento projekt obecně a zvláště jeho poslední svazek představit na stránkách

časopisu specializovaného na dějiny věd a techniky, je několik.

Hlavní koncepcí jednotlivých svazků atlasu je interpretovat historii českých a moravských měst především z hlediska jejich sídelního, urbanistického a architektonického vývoje, v širších geografických, ekonomických, společenských a kulturních kontextech, a to především na základě kartografických a ikonografických pramenů. Už použitím základního typu pramenů – historických map a plánů – se dostáváme k prvnímu důvodu, proč atlas představit na stránkách DVT: 24 dosavadních svazků je přehledem vývoje kartografie a příbuzných oborů v českých zemích sui generis.²

Většina dosavadních svazků byla věnována přednostně městům, jejichž kořeny

¹ Omlouvám se za nekorektní používání tohoto generického maskulina, přestože trend v české historické geografii dnes určují především ženy, jak napovídá i složení autorského týmu předkládaného svazku i celého edičního projektu.

² Úvodů k předcházejícím svazkům atlasu jsou dostupné na <http://www.hiu.cas.cz/cs/mapova-sbirka/historicky-atlas-mest-cr.ep/>

sahají hluboko do středověku, i když vrcholná období některých z nich výrazně určovalo období průmyslové revoluce 19. století (například Plzeň nebo Kladno). Tři z dosud vydaných svazků, včetně posledního, jsou v této sérii určitou výjimkou. Jde o dnešní pražské čtvrti, které po staletí tvořily zemědělské zázemí hlavního města a k jejich urbanizaci a přeměně, nejprve na samostatná města a posléze na čtvrti Velké Prahy, došlo až v 19. a na počátku 20. století (Praha-Libeň, Praha-Královské Vinohrady a Praha-Smíchov). Každá z nich má vlastní specifika: převážně sídelní a reprezentativní charakter s ambicemi na alternativní centrum velkoměsta v případě Královských Vinohrad na jedné straně, industriální charakter Libně a Smíchova na straně druhé. A právě tento industriální charakter Smíchova je hlavním důvodem, proč se zde poslednímu svazku atlasu věnovat.

Publikace na 16 velkoformátových (A3) stranách předkládá v souvislém textu přehled dějin Smíchova z výše uvedených hledisek od pravěkého a středověkého osídlení přes rozptýlenou zástavbu rodícího se předměstí a jednotlivých usedlostí v raném novověku k přeměnám na přelomu 18. a 19. století, kdy vznikaly první průmyslové podniky a s nimi spojené obytné stavby a dopravní infrastruktura, přes stavební a průmyslový boom „posunutého“ 19. století (1838–1920) k velkorysým urbanistickým projektům „posunutého“ 20. století (období 1. republiky, poválečné období, vývoj po roce 1989). V jednotlivých chronologických kapitolách, zpracovaných špičkovými odborníky na historickou geografii, dějiny města Prahy, průmyslu a techniky, je podle daného období kladen akcent právě na sféry, zajímavé i pro historiky věd a tech-

niky, zejména průmysl (od smíchovských kartounek počátku 19. století k Ringhoferovým podnikům, které určovaly obraz této čtvrti až do svého zániku na počátku našeho století) a dopravu (železnice, přístav, městská doprava).

Jádrem díla je pochopitelně konvolut historických map, plánů, vyobrazení, fotografií a nových rekonstrukčních map vypracovaných historickými geografy zachycujících kartografickou metodou různé aspekty vývoje, které nelze lépe popsat textem, tabulkami nebo grafy (například zmíněné dějiny dopravy). Mapových listů (často dvoulistů) je celkem 60, celkový počet vyobrazení dosahuje dvojnásobku. Z hlediska dějin dopravy zaujmou listy 49 a 50, pro zájemce o dějiny průmyslu a techniky jsou nejpřínosnější listy počínající číslem 51. Ikonografii a kartografii vývoje průmyslových podniků a industriální architektury, ale například i dělnického bydlení, otevírá monumentální (idealizovaný) pohled z ptáčích perspektiv na smíchovské kartounky z doby po roce 1876 (obr. č. 79). Této části svým způsobem dominuje rekonstrukční mapa smíchovského průmyslu do počátku 20. století (mapa č. 81). Následující plány (mapový list 54 a 55) patří – z našeho hlediska – k dalším vrcholům recenzovaného svazku, neboť poukazují atraktivním způsobem na obrovské bohatství dosud málo využívaných archivních pramenů k dějinám průmyslu, techniky a industriální architektury, především ze sbírek a fondů Národního technického muzea (Archiv architektury a stavitelství, Archiv NTM), ale i fondů dalších archivů. Mezi dosud částečně neuspořádanými, přesto autory atlasu hojně využívanými fondy lákají další badatele především fondy Ringhoferů (Archiv NTM, Státní oblastní archiv

v Praze). Součástí doprovodného textu je pochopitelně precizní seznam map, plánů a vyobrazení (včetně anglické a německé verze) a velmi podrobný seznam použitých pramenů a literatury.

Mnohé aktuální otázky vzbuzují usku- tečně i neuskutečně urbanistické projekty a srovnávací pohledy na místa, která prošla v posledních letech radikální přestavbou (například oblast Anděla). Obstojí před budoucími generacemi vítězné tažení nové *bestie triumphans*, která za cenu destrukce dnes stále více oceňo- vaných památek industriální éry³ (bohu- žel jen v určitých kruzích) zaplňuje již nejen okraje, ale i centra historicky vznik- lých městských celků bloky mamutích nákupních středisek a kancelářských lido- jemů, proložených spíše jen výjimečně cennějšími objekty (Zlatý Anděl Jeana Nouvella)?

P. SVOBODNÝ

Pavel Pafko. Šlo to skoro samo. Ptal se a naslouchal Jan Králík. Praha, Paseka, 2012, 168 s. ISBN 978-80-7432-210-5

Profesora Pafka není třeba dlouze předsta- vovat. Do povědomí vstoupil především jako lékař prezidenta Václava Havla. Je toho však mnohem více, co profesor Pafko za řadu let na poli chirurgie vykonal. O těch

více i méně známých počinech pojedná- vá útlá, ale velmi čtivá publikace, jejíž spoluautorem je výše uvedený Jan Králík.

Profesor Pafko v krátkých kapitolách vzpomíná na důležité etapy svého života. Málokdo asi ví, že pochází z českosloven- ského manželství. Dozvídáme se o jeho spokojeném dětství, prožitém na Sloven- sku, či o dětských dojmech spojených s ná- vštěvou Prahy, kde ho nejvíce nadchnul rohlík, pletená houska a párek. Vzpomíná na studentská léta na Karlově univerzitě, povinnou vojenskou službu či své chi- rurgické začátky na III. chirurgické klinice v Londýnské ulici. Postupem času se stal jejím přednostou. Čtenáře seznamuje s různými peripetiemi, jež doprovázely stěhování kliniky do Motola, i s jejím ří- zením. Samozřejmě není opomenuta péče o jeho nejznámějšího pacienta, prezidenta Václava Havla. Kniha je prokládána rozhovory na zajímavá témata. Řeší například Pafkův vztah k rozdělení Československa, nedávnou historii i budoucnost medicíny. Rozhovory se nevyhýbají ani takovým té- matům, jakými jsou úplatky v medicíně či euthanasie. Jednotlivé kapitoly od sebe od- děluje i Pafkovy příspěvky do periodik, ve kterých se zabývá zdravotnictvím, popř. dopisy pacientů.

Těm, kteří rádi nahlédnou do nedávné historie československé, respektive čes- ké medicíny, ve vzpomínkách těch, kdo ji celý život svou prací psali, mohu vzpomín- ky profesora Pafka vřele doporučit. A jak profesor Pafko v úvodu knihy sám zdů- razňuje: „Curriculum vitae každého z nás vypovídá především o době, kterou jsme žili. Berte proto prosím můj příběh jen jako kulisu toho, co jsem od roku 1940 kolem sebe pozoroval.“

P. KOHUT

³ Problému ochrany industriálního dědictví se naposledy souhrnně věnuje například zvláštní číslo Zpráv památkové péče 73, 2013, 3. Další informace o problematice výzkumu, dokumentace a záchraně památek indu- striální éry najdou zájemci na webových stránkách <http://www.fabrik.cz/> a <http://www.vcpd.cvut.cz/>.